

Profesor zw. dr hab. Walery Pisarek: językoznawca i medioznawca

Profesor Walery Pisarek (1931–2017), po wielu dramatycznych komplikacjach życiowych w wieku młodzieńczym i czasach studenckich (dwukrotne uwięzienie przez UB, praca w kopalni węgla etc., o czym właściwie dowiedzieliśmy się dopiero w latach dziewięćdziesiątych), dzięki związaniu się na następne pół wieku z Ośrodkiem Badań Prasoznawczych stał się liderem, a ostatnio także nestorem polskiego prasoznawstwa (nazywanego dziś raczej medioznawstwem), szeroko znanym w kraju i za granicą, istotnie wpływającym na rozwój tej dyscypliny przez kilka dekad. Niektórzy zadają pytanie: czy Walery Pisarek był bardziej prasoznawcą czy językoznawcą? Nie ma jednoznacznej odpowiedzi na to pytanie. W swym pracowitym życiu Profesor, wyznając podejście interdyscyplinarne, udzielał się w wielu dyscyplinach, wypowiadał się na wiele różnych tematów, nie wytyczał wąskich granic branżowych. Ale w jego biografii, w różnych jej okresach można dostrzec charakterystyczne przesunięcia akcentów.

Do powołanego niewiele wcześniej Krakowskiego Ośrodka Badań Prasoznawczych trafił (jako współpracownik zewnętrzny) w roku 1958, zachęcony przez wybitnego językoznawcę, prof. Zenona Klemensiewicza; etatowym pracownikiem został w roku 1962. Z prof. Klemensiewiczem, ówczesnym (1964–1969) przewodniczącym Rady Naukowej OBP współpracował przez ponad dekadę (do tragicznej śmierci tegoż w katastrofie lotniczej), uzyskując także pod jego opieką naukową doktorat (1966).

W pierwszym okresie działalności naukowej był Walery Pisarek niewątpliwie głównie językoznawcą, o czym świadczą tematy jego prac badawczych w OBP, pierwsze książki i podręczniki dla dziennikarzy i redaktorów (często we współpracy z Marią Kniaginową – jak „Poradnik językowy. Podręcznik dla pracowników prasy, radia i telewizji”, 1965, 1969; „Język wiadomości prasowych”, 1966), a także doktorat („Poznać prasę po nagłówkach”, w wersji książkowej 1967) i habilitacja („Frekwencja wyrazów w prasie”, 1972). Kilka lat później ukazała się drukiem ceniona pozycja: „Słownik języka niby-polskiego, czyli błędy językowe w prasie” (1978). Przeglądając stare roczniki *Zeszytów Prasoznawczych*, znajdziemy w latach 1960–1970 co najmniej 10 artykułów poświęconych tym zagadnieniom, także z perspektywy metodologicznej (np. „O metodologii badań

„nad językiem polskiej prasy”, 1960; „Jak mierzyć zrozumiałość tekstu”, 1969; „Mierzenie stylistycznej i emotywności wartości słownictwa”, 1971). W tym czasie wydano też po raz pierwszy „Retorykę dziennikarską” (1970), wznawianą później kilkakrotnie w poprawionej wersji (1975, 1988), prowadzącej aż do wydania „Nowej retoryki dziennikarskiej” (2002). W roku 1985 zaś ukazało się pierwsze wydanie „Słów między ludźmi” (w nowej wersji – 2002).

W latach 60. Walery Pisarek był w Ośrodku szefem Pracowni Językowej, a nibawem, po doktoracie awansował na sekretarza naukowego OBP (1968–1969) (czyli wicedyrektora ds. badań naukowych), by po śmierci Ireny Tetelowskiej we wspomnianej wyżej katastrofie (2 IV 1969 r.) przejąć obowiązki dyrektora Ośrodka (z nominacją od 1 VII 1972). O czasach, w których kierował Ośrodkiem, będącym instytutem badawczym w strukturach koncernu RSW „Prasa-Książka-Ruch”, mówiło się później „złoty okres OBP”. To wtedy następuje reorganizacja struktury OBP, polegająca na zamianie dawnych pracowni wydzielonych według dyscyplin naukowych (np. socjologiczna, językowa, prawna, ekonomiczna etc.) na interdyscyplinarne zespoły badawcze, zajmujące się poszczególnymi ogniwami łańcucha komunikacyjnego (nadawcą, przekazem, odbiorcą); rozkwita też Ośrodkowa dokumentalistyka. OBP realizuje po kilkadziesiąt tematów badawczych, rozwija ogólnopolską sieć ankietów społecznych, realizuje wielkie badania czytelnictwa prasy, a we współpracy międzynarodowej pod egidą UNESCO powstaje opierający się na strukturze OBP – CECOM (Środkowoeuropejski Ośrodek Dokumentacji Badań nad Środkami Komunikowania Masowego) z siedzibą w Krakowie i działa w latach 1976–1990, kierowany przez W. Pisarkę. Było to ogniwo szerszego projektu – światowej sieci dokumentacji badań nad komunikowaniem masowym: COMNET.

Obowiązki dyrektorskie w tak dużej i rozwijającej się placówce badawczej siłą rzeczy kierują uwagę Walerego Pisarkę na aspekty funkcjonowania mediów masowych szersze niż kwestie języka wypowiedzi prasowych. Sprzyjała temu jego błyskotliwa kariera i rosnąca pozycja międzynarodowa. Już od 1970 roku Walery Pisarek kierował sekcją bibliograficzną AIERI/IAMCR (International Association for Media and Communication Research) – stowarzyszenia medioznawców afiliowanego przy UNESCO, w dwa lata później zostaje członkiem Prezydium, a w latach 1976–1988 – wiceprzewodniczącym tej organizacji (później został jej członkiem honorowym). W marcu 1971 roku został powołany do Komitetu Ekspertów UNESCO do spraw Badań nad Komunikowaniem Masowym i w tej roli uczestniczył w różnych projektach międzynarodowych aż do lat 90. Odbił wiele podróży zagranicznych (średnio dwie rocznie), wygłaszał referaty na kongresach AIERI/IAMCR i innych konferencjach na wszystkich kontynentach, odbywał dłuższe staże w zagranicznych ośrodkach medioznawczych (w RFN, USA, Francji i in.). Był także powoływany do komitetów redakcyjnych uznanych periodyków medioznawczych, takich jak: *Journal of Communication*, *Mass Communication Review Yearbook*, a w późniejszych latach – *Journalism Studies*, *Studia Medioznawcze* czy *Central European Journal of Communication*.

W ciągu tych dwóch dekad (1972–1990) ukazują się takie książki Profesora, jak „Prasa nasz chleb powszedni” (1978) oraz „Aktywność, preferencje i świadomość kulturalna społeczeństwa polskiego” (1978, wspólnie z Tomaszem Gobanem-Klasem). Pod jego kierunkiem (redakcja i współautorstwo wielu rozdziałów) powstają słynne raporty OBP drukowane w *Zeszytach Prasoznawczych*: „Komunikowanie masowe w Polsce. Próba bilansu lat siedemdziesiątych” (1981), „Komunikowanie masowe w Polsce: lata osiemdziesiąte” (1991) oraz opublikowany ze względów cenzuralnych dopiero w 2007 roku „Raport o stanie komunikacji społecznej w Polsce, sierpień 1980 – 13 grudnia 1981”. Z jego aktywnym udziałem powstają także ważne leksykony – „Encyklopedia wiedzy o prasie” (1976), „Who’s Who in Mass Communication” (Monachium 1990) czy wydany już w XXI wieku pod redakcją Profesora „Słownik terminologii medialnej” (2006). Walery Pisarek redagował także dział „Prasa” w niedawno wydanej dwutomowej „Encyklopedii książki” (2017).

W roku 1990, w związku z likwidacją koncernu RSW „Prasa-Książka-Ruch” Walery Pisarek aktywnie pomógł Ośrodkowi bezpiecznie przenieść się, wraz z *ZP*, na Uniwersytet Jagielloński. W nowych warunkach, kierował katedrą Ośrodek Badań Prasoznawczych aż do emerytury (2001), redaktorem naczelnym *Zeszytów* pozostał dłużej – przez niemal 22 lata, do połowy 2012 roku (do nr 1–2 łącznie). W tym czasie bardzo uaktywniła się jego pasja językoznawcza, na polu badawczym manifestująca się licznymi publikacjami (m.in. w *ZP*) zwieńczonymi książką „Polskie słowa sztandarowe i ich publiczność” (2002). W sferze organizacyjnej szczególnie zaangażował się (kilkukadencyjne przewodzenie, potem członkostwo honorowe) w prace Komisji Kultury Języka Polskiego PAN, Towarzystwa Miłośników Języka Polskiego, a przede wszystkim Rady Języka Polskiego przy Polskiej Akademii Nauk; z jej ramienia reprezentował Polskę w Europejskiej Federacji Narodowych Instytucji na rzecz Języka (EFNIL). Zainicjował prace doprowadzające do uchwalenia Ustawy o języku polskim z 1999 roku. Był członkiem rady redakcyjnej kwartalnika *Język Polski* i redaktorem kilku edycji kieszonkowych słowników ortograficznych. Współredagował też ważne książki: „Kultura języka dziś” (1995) oraz „Polszczyzna 2000. Orędzie o stanie języka na przełomie tysiącleci” (1999). Po zakończeniu pracy dydaktycznej w IDiKS UJ (2007), w 2009 roku podjął wykłady na Uniwersytecie Papieskim Jana Pawła II.

Równocześnie jednak wciąż podejmował tematykę medioznawczą, o czym świadczą publikacje, głównie na łamach *Zeszytów*. Generalnie, spośród kilkudziesięciu artykułów opublikowanych w latach 1972–2004 na łamach *Zeszytów Prasoznawczych* zdecydowana większość dotyczy problemów typowo medioznawczych, świadczących o szerokich zainteresowaniach i kompetencjach ich autora.

A zatem Walery Pisarek uważnie przyglądał się tendencjom rozwoju mediów masowych na świecie i orientacjom w refleksji badawczej im poświęconej: „Prasa, radio i telewizja, podział pracy” (2/1976), „Współczesne orientacje i kierunki badań nad komunikowaniem masowym” (2/1984), „Prasa wobec wyzwania no-

wych mediów” (4/1988); do tych kwestii powraca po latach w artykule „Transformacje komunikacji społecznej w drugiej połowie XX wieku” (1–2/2004). Problematykę teoretyczną medioznawstwa po latach porządkuje po swojemu w cenionym podręczniku „Wstęp do nauki o komunikowaniu” (2008).

Nieobce Profesorowi Pisarkowi były problemy metodologiczne badań nad mediami. Swój wkład w tym zakresie udokumentował rozwinięciem wylansowanej przez jego poprzedników w Ośrodku metody analizy zawartości. Ich rezultatem jest nie tylko książka „Analiza zawartości prasy” (1983), ale także prace empiryczne publikowane w formie artykułów w *ZP*, jak np. „Wydarzenia bydgoskie w relacjach prasowych” (wspólnie z W. Tyrańskim, 4/1991) czy „Obraz ZSRR i Niemiec w polskiej prasie 1991” (3–4/1991).

Żywo interesował się wpływem mediów na świadomość społeczną, zarówno polityczną, jak i kulturalną czy narodową. Dowodem są prace: „Rola prasy, radia i telewizji w kształtowaniu nastrojów społecznych” (2/1980, wspólnie z T. Gobanem-Klasem i J. Mikułowskim Pomorskim), „Prasa a nastroje społeczne lat siedemdziesiątych” (2/1981, wspólnie z T. Gobanem-Klasem), „Inauguracja Okrągłego Stołu jako akt medialnej komunikacji politycznej” (4/1989), „Miejsce mediów w wyobrażeniach kultury narodowej” (3/1986), „Obce kultury w świadomości Polaków ’89” (2–4/1990) czy „Notatki z badań prezydenckiej kampanii wyborczej 1995” (3–4/1995).

Walery Pisarek interesował się też prawem prasowym i etyką mediów. Przykładem jest zarówno rozdział „Uwarunkowania prawne” we wspomnianym „Raporcie” (1–2/1991), artykuł „Czy potrzebujemy Rady Prasowej?” (3–4/1992), jak i późniejsza rozprawa „Wolność słowa a wolność prasy” (1–2/2002).

W polu badawczym Walerego Pisarka zawsze pozostawał także zawód dziennikarza. Oprócz wspomnianych wcześniej podręczników i książek pisanych z myślą o uprawiających ten zawód znajdziemy też artykuły w *ZP*, takie jak „Zaufanie do dziennikarzy i prasy” (4/1984), „Kwalifikacje dziennikarzy w opinii redaktorów naczelnych” (1–2/1995).

Nie mógł wreszcie Walery Pisarek przemilczeć spraw związanych z dziejami, organizacją i funkcjonowaniem Ośrodka Badań Prasoznawczych i *Zeszytów Prasoznawczych*. W tym nurcie mieści się zarówno artykuł przedstawiający jego wizję tej firmy („Założenia teoretyczno-metodologiczne Ośrodka Badań Prasoznawczych w Krakowie”, 1/1972), jak i wypowiedzi pisane przy różnych przełomowych albo jubileuszowych okazjach: „Co się stało z Ośrodkiem i *Zeszytami*” (1–2/1991), „Reminiscencje jubileuszowe na XL-lecie OBP” (3–4/1996) czy liczne okolicznościowe komentarze w rubryce „Od redaktora” (np. gdy żegnał się z redakcją kwartalnika w 2012 roku). Dodajmy, że ostatnią publikacją Profesora w *Zeszytach* był artykuł wspomnieniowy opublikowany kilka miesięcy przed śmiercią: „Ośrodek Badań Prasoznawczych jako fenomen” (1/2017).

Można wyliczać jeszcze niejedną obszar działalności medioznawczej Walerego Pisarka dokumentowany publikacjami w naszym kwartalniku: rozważania genologiczne, język reklamy etc. A wydana w 2007 roku książka „O mediach

i języku”, zawierająca wybór jego ważniejszych artykułów, przybliży czytelnikowi obydwie strony osobowości naukowej Profesora, pokazując ich harmonijne – w Jego twórczości – łączenie.

Głęboko zasmuceni nagłą śmiercią w dn. 5 listopada 2017 roku podczas gali Ambasadora Polszczyzny w Katowicach, my, dawni i współcześni współpracownicy z Ośrodka Badań Prasoznawczych oraz z redakcji *Zeszytów Prasoznawczych* zachowamy Profesora Walerego Pisarka we wdzięcznej pamięci, jako Uczonego o niezwykle szerokich horyzontach oraz władającego piękną polszczyzną, pod każdym względem niedoścignionego, Mistrza i Nauczyciela.

Redakcja